

Konkurence- schopnost

David Vávra Koordinátor expertní skupiny Aspen Institute CE, garant studie

Simona Hornochová, Jiří Kůs, Michal Skořepa, Martin Wichterle Spoluautoři

Úvodem

Na první pohled česká ekonomika uhání vpřed až překotným tempem. Avšak přes příkladné základní makroekonomické údaje se svou úrovní ke svým vyspělejším sousedům nijak výrazně neblíží. Zejména platy a produktivita zůstávají daleko za očekáváním, která mnoho ekonomů formulovalo v polovině devadesátých let. Řada indikátorů nasvědčuje tomu, že model růstu založený na konkureschopnosti levné pracovní síly a produkční funkci o nízké přidané hodnotě se vyčerpává – z hlediska ekonomického i společenského konsenzu.

Předchozí zprávy Aspen Institute CE identifikovaly bariéry růstu především v nízké kvalitě vzdělání, neefektivním institucionálním prostředí a státní správě, nedostatečné podpoře a společenské prestiži podnikání a nepružném trhu práce. Zároveň formulovaly vizi vysoce urbanizované ekonomiky založené na podnikavosti, inovacích a technologiích pomocí intenzivnější mobilizace domácího kapitálu.

Model růstu založený na levné pracovní síle se vyčerpává

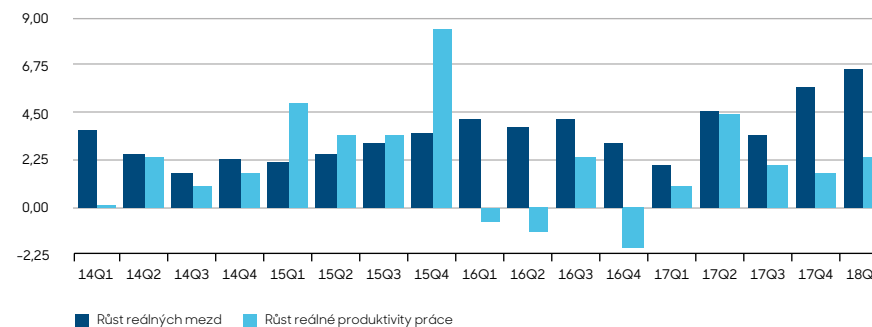
Naše loňská zpráva charakterizovala českou ekonomiku jako „montovnu s nízkou přidanou hodnotou“ s příliš jednoznačnou orientací na zpracovatelský průmysl, který se může relativně snadno stát obětí postupující automatizace a robotizace.

Vývoj v posledním roce tuto předpověď potvrzuje. Ačkoliv jsme dosáhli prakticky plné zaměstnanosti, tempo růstu prudce zpomalilo. Jediným trvale udržitelným motorem ekonomického růstu tak zůstávají technologické inovace a růst produktivity.¹ Průměrně

1) Konečným cílem je ovšem růst blahobytu jako celku, ne nutně HDP.

Graf 1: Růst reálné produktivity práce a reálných mezd (% YoY)

Zdroj: Eurostat, ČNB, výpočty OGRResearch

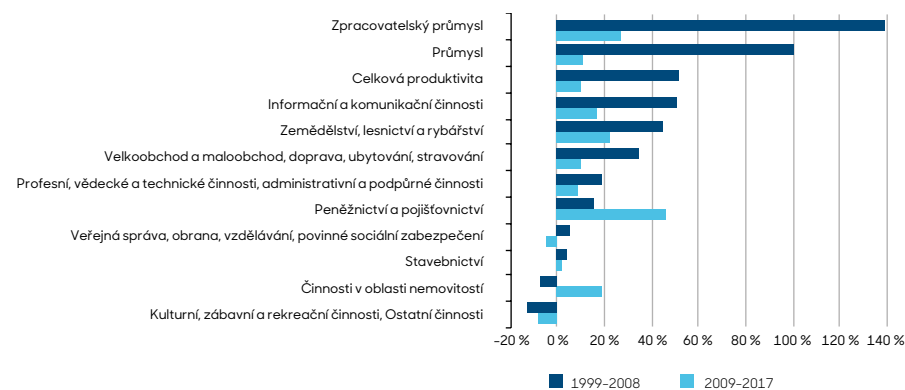

tempo růstu produktivity práce ovšem během posledních pěti let stěží dosahuje 2 % ročně. Pokud tomu tak zůstane a produkční funkce se významně nepromění, bude to znamenat, že ani přidaná hodnota a mzdy nebudou při plné zaměstnanosti růst dlouhodobě významně rychleji.

Příčin neuspokojivého růstu produktivity je více. Základní příčinou je produkční funkce založená na dostupnosti středně kvalifikované pracovní síly, která vytváří relativně nízkou přidanou hodnotu. Šance, že se produkční funkce zásadním způsobem rychle změní směrem k vyšší přidané hodnotě založené na nejnovějších technologiích, nejsou velké. Místo abychom viděli rostoucí diverzifikaci v růstu produktivity mezi jednotlivými odvětvími, která by ukázala na budoucí šampiony růstu, pozorujeme, že dochází ke stále větší homogenizaci.

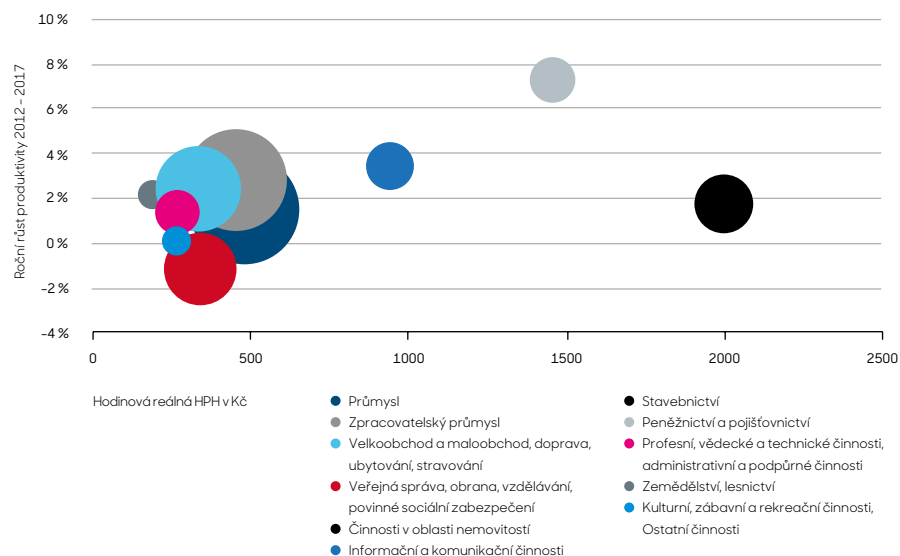
Graf 2: Růst produktivity po roce 2008 zpomalil (reálně, %)

Zdroj: OGRResearch

Graf 3: Produktivita podle sektorů (úroveň, změna, velikost bubliny = příspěvek HPH)

Zdroj: OGREsearch

Odvětvová struktura hospodářství je navíc v podstatě uniformní i regionálně. S výjimkou Prahy dominuje ve všech krajích zpracovatelský průmysl, následovaný obchodem, dopravou a veřejnou správou.

Homogenní regionální odvětvová struktura by sama o sobě mohla svědčit o tom, že se nám úspěšně daří rozdíly mezi regiony vyrovnávat, což je například jeden z cílů hospodářské politiky a kohezních fondů EU. Zároveň ale taková struktura omezuje i potřebu migrace za prací nebo vyššími výdělky a přispívá k nízké mobilitě pracovní síly. Jelikož je produktivita všude prakticky stejná, podobné jsou i výdělky, zejména v reálném vyjádření. Ačkoliv se na první pohled zdá, že výdělky v Praze a Středočeském kraji jsou vyšší, v reálném vyjádření vede naopak Plzeňský kraj. Každopádně jsou ale rozdíly víceméně zanedbatelné v porovnání se světem. Například ve Spojených státech je průměrný příjem v aglomeracích s více než jedním milionem obyvatel až dvakrát větší než v sídlech s méně než 50 000 obyvateli. Takovou situaci u nás nepozorujeme. Průměrný (nominální) příjem v Praze je jenom zhruba o 30 % vyšší než v Karlovarském kraji a v reálném vyjádření dokonce zaostává za příjmy v Plzeňském kraji.

Městské aglomerace nejsou atraktivní ekonomicky ani jako centra vzdělanosti

Přímým projevem této regionálně homogenní odvětvové i příjmové struktury je i pomalý proces urbanizace, neboť chybí ekonomický důvod migrace do velkých měst.

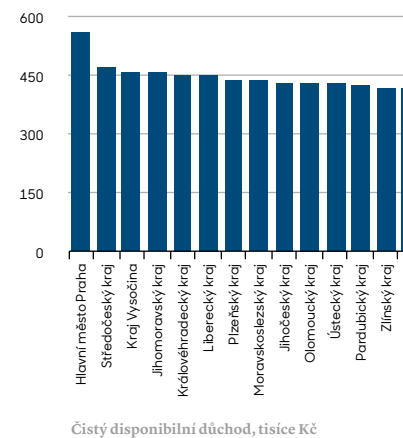
Graf 4: Odvětvová struktura hospodářství podle krajů

Zdroj: OGREsearch

Stát	Zpracovatelský průmysl	Obchod, doprava, ubytování a pohostinství	Profesní, vědecké, technické a administrativní činnosti
Česká republika	26 %	25 %	8 %
Hlavní město Praha	7 %	31 %	16 %
Středočeský kraj	30 %	28 %	7 %
Jihočeský kraj	28 %	23 %	6 %
Plzeňský kraj	32 %	22 %	8 %
Karlovarský kraj	26 %	27 %	5 %
Ústecký kraj	28 %	21 %	6 %
Liberecký kraj	38 %	21 %	6 %
Královéhradecký kraj	31 %	24 %	6 %
Pardubický kraj	35 %	21 %	6 %
Kraj Vysočina	35 %	20 %	4 %
Jihomoravský kraj	23 %	25 %	9 %
Olomoucký kraj	31 %	22 %	6 %
Zlínský kraj	36 %	22 %	6 %
Moravskoslezský kraj	29 %	23 %	8 %

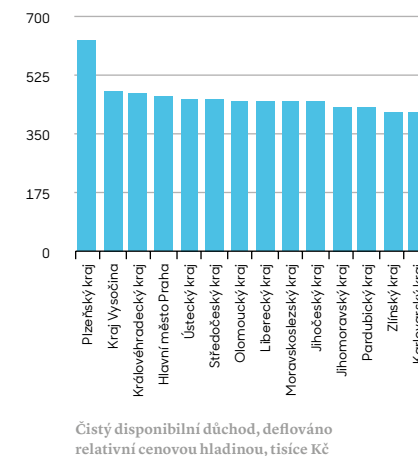
Graf 5: Produktivita: disponibilní důchod na hlavu za rok 2016 (zaměstnaní a podnikatelé)

Zdroj: OGREsearch

Graf 6: Reálná produktivita: disponibilní důchod na hlavu za rok 2016, deflované cenami 2013 (zaměstnaní a podnikatelé)

Zdroj: OGREsearch

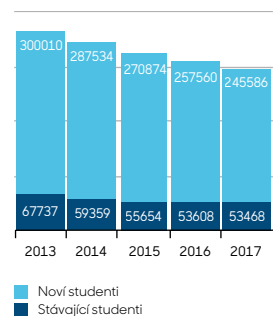

Ačkoliv proces urbanizace u nás postupně a nepřetržitě probíhá posledních dvacet let, celkově stále zaostáváme za Německem. Podle studie Aspenu z roku 2015 žije v ČR až polovina populace v místech s méně než deseti tisíci obyvateli, zatímco v Německu jenom zhruba čtvrtina. Ostatně i samosprávné celky jsou u nás v porovnání s jinými zeměmi relativně malé a rozdrobené.

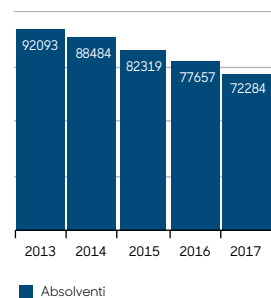
Urbanizace se přitom jeví jako důležitý prvek zvyšování ekonomického potenciálu. Metropolitní oblasti jsou obvykle asociovány s vyšším HDP na hlavu díky větší intenzitě ekonomických interakcí a menším transakčním bariérám. Až 85 % světového HDP je produkováno ve městech a podle studií OSN bude do roku 2050 žít ve městech skoro 70 % světového obyvatelstva.²

Jedním ze základních prvků, který umožňuje aglomeracím dosahovat větší produktivity a příjmů, je dostupnost kvalitního vyššího vzdělání. Nabídka kvalitního vzdělání přitahuje budoucí pracovní sílu s vysokým potenciálem lidského kapitálu, která má tendenci v aglomeraci zůstat, což vytváří prostor pro rozvoj vysoce produktivních a inovativních odvětví, a potažmo i pro další růst aglomerace. Tento samospádny motor však u nás nefunguje úplně dobře. Například poptávka po vyšším technickém vzdělání a počty studentů na technických oborech v posledních pěti letech setrvale klesají. Nejde přitom o náhodný výkyv, ale o sestupný trend, který je sice ovlivněn nepříznivým demografickým vývojem, ale zároveň vyjadřuje omezenou schopnost současných univerzit rozšířit záběr a zvýšit atraktivitu i pro studenty z jiných zemí.

Graf 7:
Vývoj počtu studentů
Zdroj: KPMG

Graf 8:
Vývoj počtu absolventů
Zdroj: KPMG

Graf 9:
Vývoj počtu doktorandů
Zdroj: KPMG

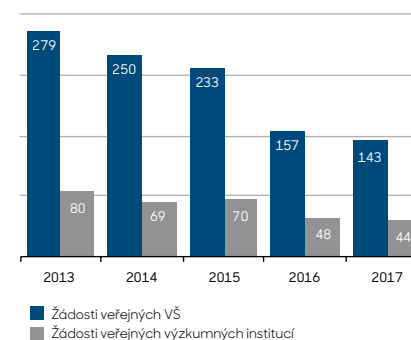

2) Aby proces urbanizace vedl k celkově vyššímu blahobytu, musí jít ruku v ruce s přerozdělováním dodatečného příjmu vytvořeného ve městech těm, kteří na venkově zůstali.

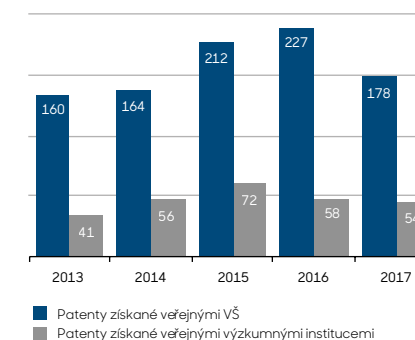
Vyspělým technologiím se nedaří

Není proto divu, že bez prosperujících a rozvíjejících se univerzit se u nás dlouhodobě nedaří inovacím ani vývoji nových technologií. Právě propojení univerzit s výzkumem soukromého sektoru bývá obvykle jedním ze základních nosných prvků nových technologií. Počet žádostí o patenty podaných vysokými školami a veřejnými výzkumnými ústavy však u nás setrvale klesá.

Graf 10: Podané žádosti o patenty veřejných VŠ a veřejných výzkumných institucí
Zdroj: KPMG

Graf 11: Patenty získané veřejnými VŠ a veřejnými výzkumnými institucemi
Zdroj: KPMG

Novým technologiím není přátelské ani institucionální prostředí a kvalita vzdělání. Sráží nás nepružný trh práce, špatná ochrana patentů a akcionářů nebo nízká dostupnost online vládních služeb. Podle Global Innovation Index (GII) jsme v digitalizaci státní správy nebo v ochraně patentů dokonce kolem stého místa na světě.³ Zaostáváme rovněž v primárním vědeckém výzkumu a v investicích do R&D jsme celkově průměrní. Ačkoliv výdaje na výzkum a vývoj ve veřejném sektoru vzrostly v letech 2010 až 2015 ze 78 % průměru EU na 124 %, výkonnost inovačního systému jako celku poklesla z 88 % úrovně EU na 83 %.

Vysoce kvalifikované pracovní síly je nedostatek

Podobně kvalita vzdělání je průměrná a kvalifikovanost pracovní síly se výrazně nezvyšuje. Sekundární vzdělání si v mezinárodních srovnávacích testech nevede dobře. Dostupnost kvalifikované pracovní síly dále snižuje čistý vývoz vzdělané pracovní síly, tedy

3) Tyto závěry se také shodují s argumenty zprávy The Rise of Digital Challengers: How digitization can become the next growth engine for Central and Eastern Europe, McKinsey & Company, 2018, podle níž digitální transformace ekonomiky může přinést až 200 miliard eur HDP a s tím i vyšší regionální a globální konkurenceschopnost.

odchod kvalifikovaných odborníků na Západ (např. v medicíně). Tento odliv přitom není dostatečně vyvážen přílivem kvalifikované pracovní síly odjinud, a to přesto, že podíly vysoce vzdělané populace jsou u našich imigrantů podobné jako u domácí populace a míra ekonomické aktivity dokonce domácí populaci výrazně převyšuje. Dovoz kvalifikované pracovní síly ze zahraničí je navíc administrativně mimořádně komplikovaný.

Budoucnost: urychlení procesu tvorby kvalifikované pracovní síly zesílením vazeb na urbanizaci a vytvořením stabilního prostředí příznivého pro inovace, urbanizaci a podnikání

Vize: kvalitnější podnikatelské prostředí a státní správa

V souhrnu většina ukazatelů a průzkumů mezinárodních institucí vidí hlavní brzdu vyšší konkurenceschopnosti české ekonomiky v sektoru veřejných institucí, především ve fungování státní správy. Ta značně komplikuje život soukromému sektoru a nepříspěvá aktivně k vytváření prostředí vstřícného inovacím a podnikání. Česká republika zaostává za svými konkurenty (včetně některých z východní Evropy) také ve stabilitě právního rámce, úrovni vnímané korupce a důvěře v politiku a v instituce jako takové.

Úroveň administrativního zatížení podnikání je vysoká, ať už skrze komplikovanou správu daní či procedur a nákladů nutných k založení firmy. Soukromé podnikání trpí špatnými podmínkami nejen pro start-upy, ale i pro menší podnikatele. Velmi nízká je také celospolečenská podpora a pohled na podnikání, což nedělá z podnikání lákavou činnost přitahující talenty a ztěžuje tak obrodu ekonomiky skrze dynamické podnikatelské prostředí.

Většina těchto pozorování je přitom povětšinou víceméně objektivně měřitelná a s určitou mírou tolerance i mezinárodně srovnatelná, byť spadají do kategorie tzv. „měkkých“ předpokladů konkurenceschopnosti.

Mnohem hůře měřitelnou a neprávem opomíjenou charakteristikou státní správy je nízká schopnost předvídat budoucí ekonomický a sociální vývoj a adaptovat příslušné politiky s předstihem. Náznorným příkladem je oblast investičních pobídek, které ustrnuly na potřebách ekonomiky před dvaceti lety a jen s velkým zpožděním reagují na nejnovější trendy. Při setrvalém poklesu míry nezaměstnanosti není hlavním současným problémem nízká zaměstnanost, jako tomu bylo v minulosti, ale malá přidaná hodnota výrobních procesů s nízkou produktivitou práce.

Ačkoliv tato debata již několik let probíhá, změna v zaměření a systému poskytování investičních pobídek se teprve připravuje. A to přesto, že různé materiály vládních i nevládních institucí se již minimálně deset let zabývají možnostmi, jak posunout

českou ekonomiku v rámci nadnárodních produkčních řetězců směrem k činnostem s vyšší přidanou hodnotou a vymanit se z pastí nízkých mezd za málo kvalifikovanou práci.

Jinými příklady nutnosti předvídat je zpoždění v budování informační a dopravní infrastruktury nebo opožděná reakce na bytovou krizi a nedostatek sociálního bydlení. Nejde přitom o náhlé a nečekané šoky. Řada institucí (včetně Aspen Institute CE) upozorňuje už léta na to, že kvalita dopravní a informační infrastruktury je nedostačující potřebám ekonomiky a že zaostáváme nejen za svými západními, ale občas i za východními sousedy.

Pokud nejsou státní instituce schopny včas reagovat na tyto relativně dobře pozorovatelné procesy, jen těžko lze od nich očekávat předvídatost a velkorysost v přípravě na mnohem větší změny, které může již brzy přinést nová technologická revoluce, umělá inteligence, robotizace a automatizace. (Viz Aktuální téma: Budou mít v budoucnosti firmy stejnou podobu jako dnes?)

Aktuální téma: Budou mít v budoucnosti firmy stejnou podobu jako dnes?

Je možné, že se namísto klasického způsobu podnikání (založení firmy a financování vlastními penězi, bankou nebo investorem) bude již brzy prosazovat nový model podnikání v podobě platform založených na blockchainové technologii, umělé inteligenci a na účasti davu na síti. Ti, kteří dostanou nápad, založí na síti platformu a vydají tokeny, budou se snažit přitáhnout zájemce, kteří do projektu vloží svoje prostředky, koupí si za virtuální měnu tokeny a vlastníkem tak bude tzv. zúčastněný dav. Platforma poběží na blockchainu a chod bude optimalizovat umělá inteligence. Může tak fungovat třeba lokální autonomní doprava a sníží se rizika transakčních nákladů. Je možné si představit, že například platby za služby budou účtovány průběžně v reálném čase, ne jednorázově nebo po blocích.

Je velmi pravděpodobné, že nejenom politici, ale ani stávající lídři průmyslu nechápou hloubku možných změn, které tato technologická revoluce může přinést. Tato nová technologická revoluce 21. století totiž není inovace stávajícího. Přinese hlubokou změnu struktury průmyslu, změnu ekonomického paradigmatu. Například namísto současného dominujícího strojírenství se mohou stát dominujícími odvětvími třeba herní průmysl nebo 3D tisk.

Rozsah, jakým taková technologická revoluce může zasáhnout relativně uniformní strukturu českého hospodářství, není těžké odhadnout. Jako historická inspirace může posloužit například elektrifikace na počátku 20. století. Před jejím nástupem

dominovaly ve výrobě tzv. průmyslové trusty směřující k monopolnímu postavení na trhu. Jeden průzkum z roku 1905 takových trustů identifikoval přes 300. Nicméně přes 40% těchto průmyslových trustů v USA, zformovaných v období 1888–1905, do začátku 30. let 20. století s nástupem elektrifikovaných procesů výroby zbankrotovalo a dalších 11% se propadlo na úroveň pouhého přežívání. Většina z trustů, které přežily, se výrazně zmenšila. Tržní podíl 42 výrobních firem s dominantním postavením na trhu v roce 1905 a stále existujících i v roce 1929 pak klesl z původních 69% na 45%.

Podobně obtížně měřitelnou vlastností fungování státní správy je schopnost působit předvídatelně a udržitelně. Typickým příkladem nepředvídatelné a neudržitelné politiky je systém čerpání dotací z kohezních a podobných fondů Evropské unie. Ačkoliv prostředky dostupné v rámci programového období 2007–2013 byly nakonec téměř zcela dočerpány, bylo to pouze za cenu náhlého vzepětí v čerpání ke konci programu. Toto vzepětí vedlo k ohromné krátkodobé akceleraci celého hospodářství v roce 2015 (HDP v prvním čtvrtletí rostl na roční bázi téměř sedm procent). Takové prudké a jen přechodné výkyvy v agregátní poptávce jsou však pro ekonomiku velmi škodlivé, protože firmám ztěžují dlouhodobější investiční i personální plánování a tím vytvářejí živnou půdu pro nejrůznější chybná rozhodnutí. Aktuální stav čerpání z fondů EU v programovém období 2014–2020 je bohužel ještě horší, takže je nejspíš třeba se připravit na další a možná ještě prudší vlnu investiční poptávky, tentokrát zhruba v roce 2023.

Předvídatelné, udržitelné a rozumně přiměřené by mělo být i daňové prostředí. Jeho časté právní úpravy a způsob správy výběru daní v posledních deseti letech však svědčí o opaku. Přitom nejde nutně o kvalitu zákonné úpravy. V poslední době se čím dál viditelněji ukazuje, že ani sebelepší právní předpis nepomůže, pokud nebude profesionálně a především spravedlivě fungovat výkon státní správy při výběru daní. Pokud by totiž byly respektovány principy a brán v úvahu kontext, ani nepřiliš kvalitní text zákona by nebyl zásadní překážkou pro zajištění stability a přívětivého podnikatelského prostředí. Česká republika by si jistě zasloužila kvalitní a z hlediska legislativně technického i uživatelsky srozumitelnou a pochopitelnou zákonnou úpravu, která by dodala podnikatelskému prostředí potřebnou jistotu a pomohla tak vytvářet přehledné prostředí pro růst ekonomické aktivity.

Daňové prostředí i fungování státní správy by též mělo být občansky a podnikatelsky přívětivé. Ve skutečnosti se však množí signály o nepřiměřeném, cíleně represivním postupu finanční správy, který zejména menší podnikatelé považují za neférový, zbytečně nákladný a místy až likvidační (viz Aktuální téma: Represe versus dobrovolnost při výběru daní). Je třeba vytvořit atmosféru konstruktivního a rozumného dialogu, respektu a profesionální komunikace, která bude přispívat k právním jistotám a předvídatelnosti chování ze strany státu.

Aktuální téma: Represe versus dobrovolnost při výběru daní

Vláda v minulém volebním období představila řadu nástrojů vedoucích ke snižování šedé ekonomiky, respektive zvyšování výběru daní. S určitou mírou zjednodušení lze konstatovat, že se většinou jednalo o nástroje, které podnikatelům přinášely dodatečné povinnosti. Plošné získávání většího množství detailních informací nastolilo očekávání vyšší efektivity fungování finanční správy, cíleného zaměřování kontrolní činnosti finančních úřadů na subjekty vykazující rizikové znaky a díky tomu ulehčení zátěže standardně fungujících „běžných“ podnikatelských subjektů.

Tato očekávání se však nenaplnila, nebo se naplnila jenom zčásti a za cenu správních represí. Značný tlak na zvýšení výběru daní a razantní snaha finančních úřadů splnit tyto cíle vytvořily ve společnosti alarmující atmosféru. Velké množství signálů svědčí o tom, že zejména menší podnikatelé stále více vnímají přístup vůči sobě jako neférový a cíleně represivní a používání nástrojů, které má standardně k dispozici finanční správa pro výběr daní, jako nepřiměřené. Soudní rozhodnutí publikovaná v poslední době jim často dávají za pravdu.

Represivní přístup k daňovému výběru jde přitom proti moderním trendům a závěrům mnoha studií, které zpochybňují že by měl vést ke zlepšení daňové morálky jako takové. Naopak moderní přístup zdůrazňuje prvky jako „voluntary compliance“ nebo „horizontal monitoring“. Tyto prvky jsou i součástí snah EU/OECD o dobrovolné plnění daňových povinností „za odměnu“.

Tyto moderní trendy vycházejí ze zjištění, že přístup daňové správy k podnikatelům má vliv na dobrovolné plnění daňových povinností. Pokud jsou podnikatelé vnímáni ze strany daňových orgánů spíše jako partneři než jako subjekty v podřízené roli, které je nutné hlídat, kontrolovat a zejména sankcionovat, a výkon správy daní je předvídatelný a spravedlivý, jejich ochota platit daně je přirozenější. Naopak nadřazený, „neférový“ a represivní přístup finančních úřadů může vzbudit poměrně silnou neochotu k placení daní nebo přímo motivovat k hledání cest pro obcházení daňových povinností. V extrémním případě může nastávat naprostá ztráta motivace podnikat, což vede jak k absenci podnikavosti, tak ke snížení zapojení domácího kapitálu díky prodejem existujících podniků zahraničním investorům, tedy k přesně opačnému vývoji, než jaký je pro českou ekonomiku žádoucí.

Přílišný důraz na legislativní dokonalost nevede jenom ke zbytečně častým daňovým úpravám, ale ochromuje i fungování a akceschopnost v dalších oblastech státní správy. Organizace veřejných zakázek je komplikovaná, právně nepřehledná a ochota soutěžit malá. Zástupci veřejné správy a zejména samospráv se po vlně boje proti korupci často bojí vůbec jakkoli investovat v obavě, že budou následně kriminalizováni. Výsledkem je pomalý postup při výstavbě místní i celostátní infrastruktury, dálniční síť a vysokorychlostní internet nevyjímaje. Všechny tyto nedostatky ve fungování státních institucí a státní správy jako by přímo zpochybňovaly schopnosti a kapacitu státních institucí postupovat věcně a předvídatelně a reagovat na hlavní společenské problémy s předstihem za pomoci dialogu a vstřícnosti, nikoliv represe a administrativní zátěže. To je až zarážející, když si uvědomíme, že od roku 2012 nám přibýlo v sektoru veřejné správy (a obrany) zhruba 40 000 nových zaměstnanců, povětšinou úředníků, a objem ročních mezd stoupl celkově o více než 40 mld. Kč.

Vize: plíživě vpřed, nebo lví skok?

Vzhledem k výše uvedenému je tedy třeba si přiznat, že cesta postupného zlepšování fungování státní správy a zkvalitňování institucionálního prostředí je cestou velmi zdoluhavou. Podobně je tomu i se zkvalitňováním lidského kapitálu prostřednictvím transformace našeho vzdělávacího systému.

Ačkoliv se kvalita veřejného diskurzu za posledních několik let změnila a společnost si více uvědomuje význam kvalitních institucí a investic do vzdělání a infrastruktury i potřebu vstřícného podnikatelského prostředí a pružné státní správy, proces celkové proměny a zlepšení je pomalý.

Je tedy otázkou, zda by pokrok v těchto otázkách neměl být přece jenom razantnější a zda by se Česká republika neměla pokusit o zlepšení nějakým radikálním krokem nebo přístupem. Již několik let Aspen Institute CE upozorňuje na nízkou atraktivitu českého prostředí pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Česko prostě není dostatečně „cool“ ani pro zahraniční vědce, ani pro profesionální odborníky nebo studenty. Řada studií uvádí, že schopnost udržet a přitáhnout talenty je u nás ve srovnání se západní Evropou malá. Skvěle na tom nejsme ani ve schopnosti přitáhnout centrály zahraničních firem nebo nadnárodních institucí. Na pomyslném celosvětovém žebříčku atraktivity pro sídla centrál nadnárodních korporací se pohybuje za Polskem, až ve třetí desítky zemí (podle CGI). Neuspěli jsme ve snaze přitáhnout do Česka sídlo Evropské bankovní agentury (EBA), údajně i kvůli nízkým náhradám, které by zaměstnanci agentury dostávali za pobyt v relativně levné Praze.

Přítom právě centrály takových firem a nadnárodních společností často vytváří vysokou přidanou hodnotu, a navíc přitahují talentované a vysoce placené odborníky.

Například se uvádí, že umístění centrály Agentury pro evropský globální navigační družicový systém (GSA, systém Galileo) do Prahy přineslo české ekonomice prostřednictvím napojení českých firem na vývoj satelitní technologie již několik miliard korun, a to se má agentura do plného provozu dostat až v roce 2020. Navíc agentura napomáhá i k lepší technické připravenosti českých firem při různých technologických projektech.

Nabízí se tedy prostor k otázce, zda by Česká republika neměla být ve snaze tyto centrály přitáhnout agresivnější a štedřejší. Například by šlo kompenzovat nižší náhrady zaměstnanců nadnárodních agentur z rozpočtu. V každém případě jde o otázku, která by měla být řešena strategicky – nabízí se například vytvoření jakéhosi „balíku pohostinnosti“, přičemž tato strategie by měla jít napříč státní správou, při zapojení regionů a obcí.

Možná bychom mohli být ve snaze udělat Česko atraktivní pro celou škálu velmi talentovaných lidí, domácích i zahraničních, ještě velkorysejší a ambicióznější. Pokud nejsme schopni přitáhnout existující vysoce kvalifikovanou pracovní sílu z ostatních částí Evropy a světa, možná bychom mohli zkusit přilákat tu budoucí, například prostřednictvím velkorysé podpory univerzitních programů pro zahraniční studenty. Tato podpora by mohla mít formu financování studia a životních nákladů těchto studentů, štedrých fondů k zaplacení špičkového pedagogického a výzkumného sboru a v neposlední řadě i velkorysých investic do univerzitní infrastruktury, jak popisujeme níže (viz Aktuální téma: Lví skok aneb Cool Česko).

Aktuální téma: Lví skok aneb Cool Česko

Myšlenka vyřešit palčivé problémy naší konkurenceschopnosti skrze jeden ambiciózní projekt – nové univerzitní městečko – se může zdát absurdní, ale podle našeho soudu stojí za zvážení. Už proto, že postupné změny v institucionálním prostředí postrádají razanci adekvátní významu základních problémů, kterými trpí naše konkurenceschopnost – tedy nedostatku vysoce kvalifikované pracovní síly a produkční funkci o nízké přidané hodnotě vystavěné na levné práci. Výstavba a především dlouhodobé financování zcela nového univerzitního městečka či městské části, studentů a kvalitního mezinárodního pedagogického sboru poblíž některé z existujících aglomerací má podle našeho názoru potenciál tuto situaci změnit.

Cílem takového programu by bylo nejen přilákat kvalitní lidský kapitál dočasně, ale zároveň doufat, že aspoň část zde zůstane. Urbanizace dostane nový stimul. Při realizaci takového ambiciózního projektu se přitom můžeme poučit ze zahraničních i vlastních zkušeností. V evropském měřítku existuje řada městských aglomerací těžících ze

vzájemné symbiózy s univerzitními centry, např. v Belgii, Nizozemí nebo Španělsku. U nás máme řadu dobrých zkušeností s některými univerzitními programy pro zahraniční studenty, kteří u nás většinou chtějí zůstat a jsou ekonomicky aktivní.

Uvažujeme o zcela novém, moderním a „chytřím“, univerzitním městečku, které by mělo kapacitu pojmout asi 40–50 000 studentů, tedy zhruba tolik, kolik má dnes celá Univerzita Karlova. Městečko by bylo špičkově vybaveno jak pro výzkumné, tak pro studijní účely a bydlení a jeho blízkost širšímu centru by zajistila i sociální zázemí tak, aby celkový dojem byl velmi atraktivní jak pro zahraniční studenty, tak pro zahraniční pedagogy a výzkumníky. Městečko by mohlo být rozděleno mezi některé stávající univerzity nebo by se mohla vytvořit zcela nová univerzitní entita. Studium by probíhalo výhradně v cizích jazycích a studenti by měli all inclusive stipendia. Výuku by zajišťoval pedagogický sbor splňující přísná, mezinárodně srovnatelná kritéria.

Investice do výstavby městečka odhadujeme na zhruba 30 mld. Kč. Vycházíme přitom z toho, že Univerzita Karlova disponuje v současnosti celkovými prostorami o výměře zhruba 1,5 milionu metrů čtverečních, které jsou ovšem značně roztržštěné. Počítáme, že koncentrací všech aktivit do jednoho prostoru by se dosáhlo úspor 20–30%.

Největší finanční zátěž, aspoň v prvních letech, by však bezesporu představovaly provozní náklady městečka, které odhadujeme na zhruba 40 mld. Kč ročně (Univerzita Karlova má dnes provozní náklady zhruba 10 mld. Kč ročně), včetně nákladů na chod univerzity a pedagogického sboru (29 mld. Kč), kolejí (5 mld. Kč), stravného a kapesného pro studenty (6 mld. Kč). A tyto prostředky by bylo třeba zajistit dlouhodobě, ne přechodně, jinak projekt nevyvolá žádoucí odezvu mezi zahraničními studenty a pedagogy a může skončit jako řada technologických parků, u nichž se stát a dotace podílely pouze na počáteční investici, a ne na dlouhodobém provozním financování.

Financování by se dalo zajistit kombinací několika zdrojů: navýšením deficitu rozpočtu, úsporami v rozpočtu a dotacemi EU. Pokud by se například stav zaměstnanců v odvětví veřejné správy a obrany (tedy především úřednického aparátu) vrátil na úroveň roku 2012, přineslo by to rozpočtovou úsporu v řádu až 20 mld. Kč.⁴

Příjmy z projektu by nabíhaly postupně, z několika zdrojů. Prvním by byly přímé daně získané od absolventů, kteří u nás zůstanou. Vzhledem k předpokladu, že půjde o nadprůměrně vzdělané a schopné jedince, lze očekávat poměrně velký přínos jak z přímých daní, tak z odvodů na sociální a zdravotní pojištění. Dále by šlo o daně

nepřímé ze spotřeby těchto absolventů uskutečněné v Česku. Opět nejde o zanedbatelný příjem. Tato spotřeba se bude navíc multiplikovat a vytvářet další (zdanitelnou) přidanou hodnotu a zaměstnanost.

Konečně největší přínos vidíme v potenciálu, který tato vysoce kvalifikovaná pracovní síla bude mít pro přechod našeho hospodářství na technologicky náročná odvětví s vysokou produktivitou. Tento efekt je nejobtížněji kvantifikovatelný a asi nejvíce diskutabilní. Nicméně i pokud se omezíme jenom na dříve uvedené benefity, tak se domníváme, že projekt může dosáhnout operační vyrovnanosti do 15 let (za předpokladu, že zhruba 3000 absolventů zde každoročně zůstane). V optimistickém případě bude projekt generovat za deset let až 50 mld. dodatečných příjmů do státního rozpočtu ročně. Ale i při pesimistickém scénáři vidíme celkovou návratnost maximálně do 50 let.

4) To neznamená, že se domníváme, že všichni nově přijatí úředníci jsou zbyteční nebo vykonávají neužitečnou práci. Pouze poukazujeme na alternativní perspektivy použití stejných prostředků z veřejného rozpočtu.